

УДК 336.1

Роменська К.М.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
Університету митної справи та фінансів

Сіліна І.С.
бакалавр
Університету митної справи та фінансів

Колеснік Є.О.
бакалавр
Університету митної справи та фінансів

ЗМІЦНЕННЯ ПОТЕНЦІАЛУ БЮДЖЕТУ ШЛЯХОМ МІНІМІЗАЦІЇ ВПЛИВУ ЧИННИКІВ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ДОХОДІВ І ВИДАТКІВ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено чинники, що впливають на формування доходної та видаткової частин Державного бюджету України та місцевих бюджетів, а саме валовий внутрішній продукт, інфляцію, державний борг. Надано характеристику боргової політики розвинених європейських країн, наведено напрями зниження боргового навантаження на економіку України. Розроблено пропозиції щодо зміцнення бюджетного потенціалу та вдосконалення управління фінансовими потоками бюджету.

Ключові слова: бюджетний потенціал, доходи бюджету, видатки бюджету, валовий внутрішній продукт, рівень інфляції, боргова політика, фінансові потоки.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы факторы, влияющие на формирование доходной и расходной частей Государственного бюджета Украины и местных бюджетов, а именно валовый внутренний продукт, инфляция, государственный долг. Предоставлена характеристика долговой политики европейских стран, приведены направления снижения долговой нагрузки на экономику Украины. Разработаны предложения по укреплению бюджетного потенциала и совершенствованию управления финансовыми потоками бюджета.

Ключевые слова: бюджетный потенциал, доходы бюджета, расходы бюджета, валовый внутренний продукт, уровень инфляции, долговая политика, финансовые потоки.

ANNOTATION

The factors influencing to the formation of the income and expenditure part of the State Budget of Ukraine and local budgets, such as: gross domestic product, inflation, state debt, are investigated. The debt policy of the developed European countries is described and the directions of reduction the debt burden on the economy of Ukraine are given. The proposals for strengthening the budgetary potential and improving the management of financial flows of the budget are developed.

Key words: budget potential, budget revenues, budget expenditures, gross domestic product, inflation rate, debt policy, financial flows.

Постановка проблеми. В сучасних умовах децентралізації бюджетної системи за умов розвитку економічної та соціальної сфер поповнення та збільшення доходів Державного бюджету України та місцевих бюджетів стають складнішими через зростання видатків та пошук обґрунтованих джерел їх фінансового забезпечення. Здатність держави акумулювати необхідну кількість фінансових ресурсів для зростання ефективності та результативності бюджетного процесу визначається бюджетним потенціалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Науковим дослідженням бюджетного потенціалу та проблемам, пов'язаним зі зміцненням бюджетного потенціалу щодо формування надходжень та ефективності використання бюджетних коштів, присвятили свої праці Л.В. Лисяк [3], О.М. Грабчук [3], Т.В. Сальникова [6] та інші вітчизняні вчені. Науковці під бюджетним потенціалом розуміють особливу частину фінансових відносин щодо формування та використання фінансових потоків бюджету для забезпечення соціально-економічних послуг, що мають загальнодержавний та місцевий характер, органами державної влади, органами місцевого самоврядування, а проблеми ефективного управління бюджетними коштами пов'язують здебільшого зі зростанням державного боргу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте у вітчизняній науковій літературі недостатньо уваги приділяється аналізу чинників, що впливають на зміцнення бюджетного потенціалу щодо формування надходжень та використання бюджетних коштів. Це зумовлює проведення подальшого та постійного пошуку напрямів зміцнення бюджетного потенціалу та мінімізації впливу чинників на формування доходів і видатків бюджету.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розробка теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо зміцнення бюджетного потенціалу та мінімізації впливу чинників на ефективне формування доходів і використання коштів бюджету.

Виклад основного матеріалу дослідження. До головних чинників-показників макrorівня, що впливають на формування доходів і видатків Державного бюджету України та місцевих бюджетів України, можна віднести рівень валового внутрішнього продукту (далі – ВВП); рівень інфляції; рівень податкових ставок; рівень банківського процента; рівень податкової спроможності населення; об'єкти приватизації; курс національної валюти; внутрішній державний борг; тіньовий стан економіки країни; низьку конкурентоспроможність продукції тощо.

Найбільш значимим та загально визнаним чинником, що впливає на формування надходжень бюджету, є ВВП, що відображає ефективність та результативність державної фінансової системи, регулювання суспільно-економічних показників бюджету, а також характеризує вартісний обсяг виробленої продукції в країні (рис. 1).

Представлені на рис. 1 дані демонструють, що з 2013 р. темпи приросту доходів Державного бюджету України перевищують темпи приросту ВВП, що може свідчити про легалізацію доходів тіньової економіки в умовах невизначеності та непередбачуваності за умов реформування бюджетної системи України або падіння ВВП внаслідок спаду виробництва в умовах економічної кризи та воєнних дій на тимчасово окупованих територіях країни.

Порівнюючи планові показники ВВП з фактичними, не можемо не відзначити, що саме від бюджетного планування залежить достовірність прогнозування показників Державного бюджету України (рис. 2). На рис. 2 продемонстровано невиконання за номінальним ВВП у 2012–2014 рр. і перевиконання у 2015–2017 рр., що можна обумовити та пояснити збільшенням в структурі ВВП частки сільського господарства; змінами, що відбулися в банківській та фінансовій сферах, а також вплинули на підвищення рівня цін; збільшенням обсягу експорту товарів з країни внаслідок укладеної угоди про зону вільної торгівлі між Україною та Європейським Союзом у 2016 р.; вливанням інших фінансових потоків від зарубіжних країн.

Наступним важливим чинником впливу на доходи й видатки Державного бюджету України та місцевих бюджетів, що визначають бюджетний потенціал, є індекс споживчих цін (інфляція), який враховується під час формування дохідної та видаткової частин бюджету. На рис. 3 продемонстровано показники інфляції,

що свідчать про зниження прогнозованого рівня інфляції в Україні. Найбільше відхилення в прогнозі відбулось у 2015 р., адже очікуваний показник визначений у розмірі 11,2%, а фактичний склав 48,7%. У 2017 р. було заплановано нижчий рівень інфляції, ніж в останні роки, що посилює явище бюджетного дефіциту та необхідність здійснення зовнішніх запозичень.

Проте, як свідчить досвід розвинених країн, не завжди інфляція є негативним чинником для бюджетного потенціалу. Зростання інфляції є передумовою додаткових надходжень до бюджету, адже після зростання ціни товарів збільшуються податкові надходження (зокрема, ПДВ та акцизний податок).

Однак планування занадто високого рівня інфляції з метою збільшення дохідної частини бюджету приводить до збільшення обсягів видаткової частини бюджету, що унеможлиблює виконання бюджету через зростаючий обсяг впливу інфляції на доходи бюджету, через що спостерігається невиконання бюджетних зобов'язань.

Важливою складовою забезпечення стабільності та фінансової безпеки кожної держави є система управління державним боргом, що також впливає на потенціал бюджету. На рис. 4 продемонстровано частку державного боргу у ВВП. Так, сукупний державний борг за 5 останніх років збільшився на 1,69 млрд. дол. США, зокрема зовнішній борг зріс на 9,92 млрд. дол. США, а внутрішній борг зменшився на 8,23 млрд. дол. США. Тобто структура сукупного боргу України змінилась, частка державного боргу у сукупному боргу зросла на 4,33%. Частка зовнішнього боргу у загальному боргу також має тенденцію до зростання, а саме з 51% у 2013 р. до 63,51% у 2018 р.

Зростання зовнішнього боргу має певні наслідки, а саме збільшення фінансового потенціалу держави, проте не в перспективному, а в

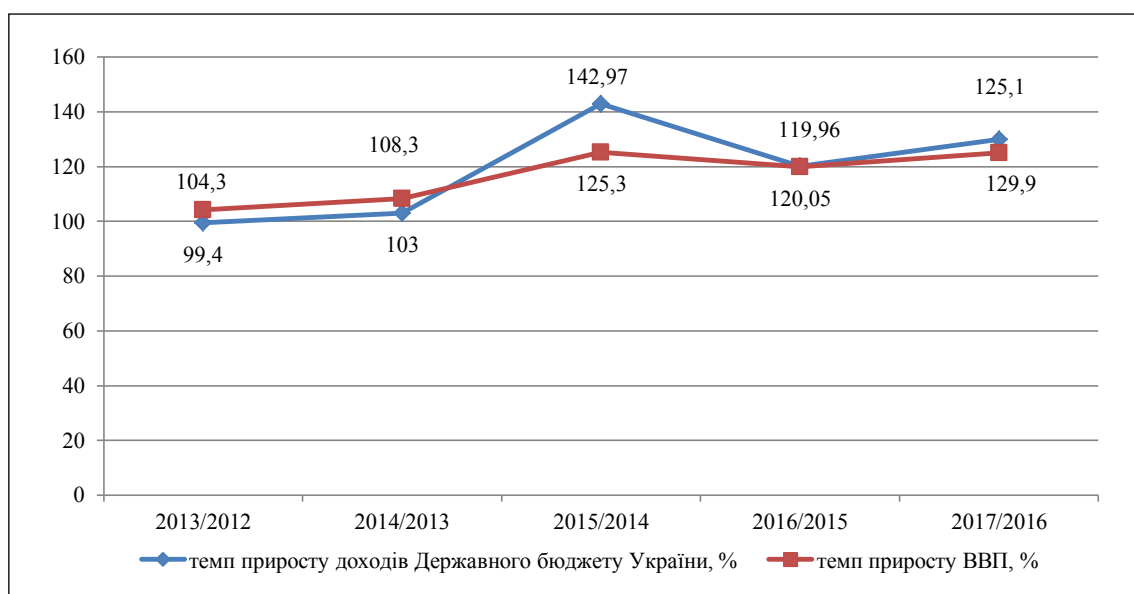

Рис. 1. Темпи приросту доходів Державного бюджету України та ВВП, % [1; 5]

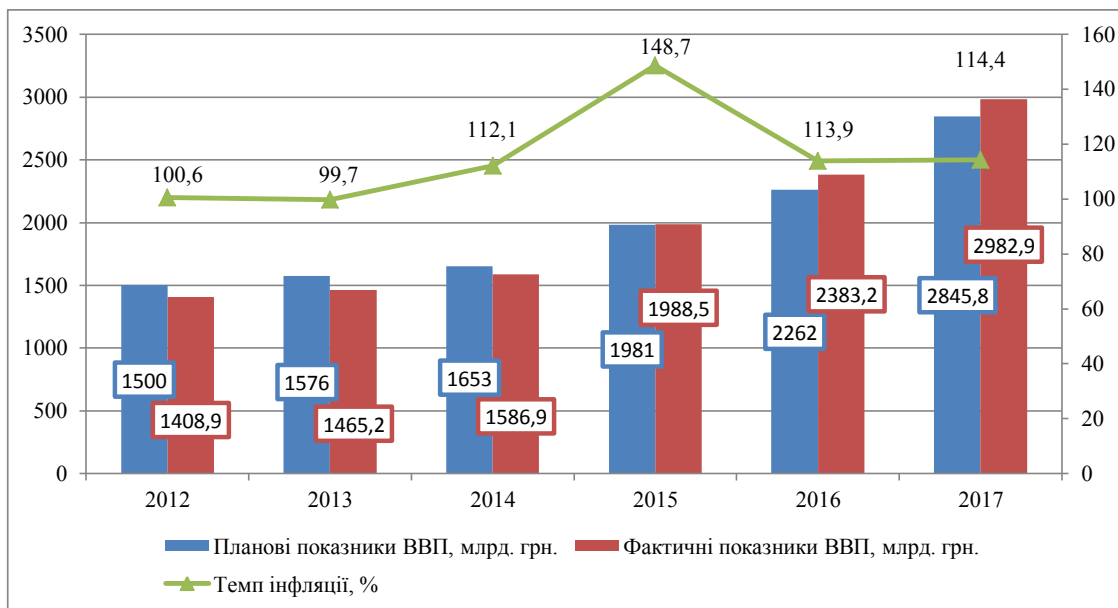

Рис. 2. Планові та фактичні показники й темп інфляції у 2012–2017 рр. [1; 2]

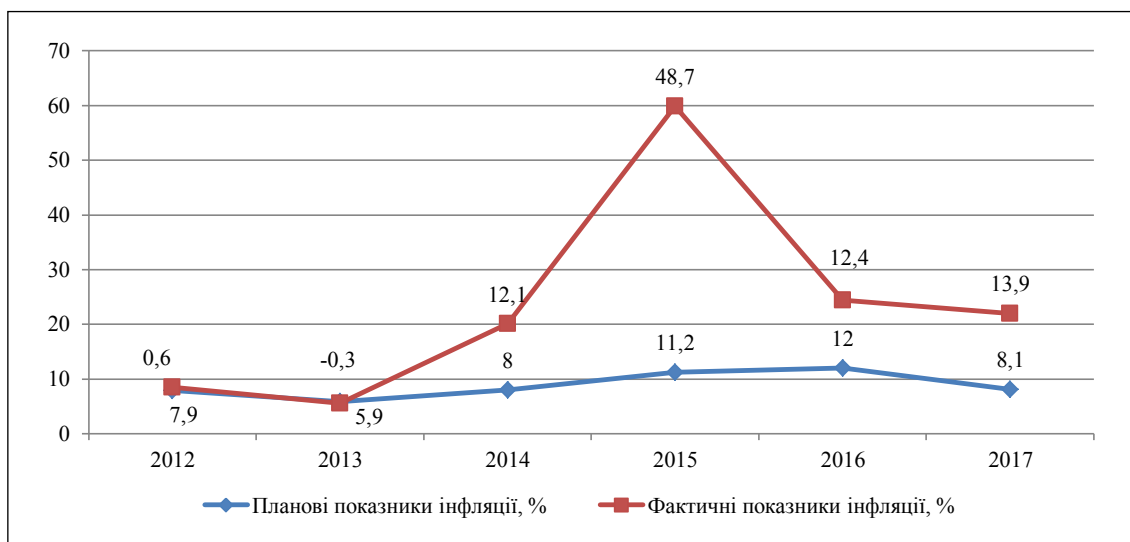

Рис. 3. Порівняння планових та фактичних показників інфляції, % [5]

поточному періоді; пряме зниження національного доходу країни-позичальника; залежність від міжнародних кредиторів.

Перевищення сукупного боргу України над граничною межею у розмірі 60% ВВП спостерігається з 2015 р. Найбільше відсоткове значення до ВВП сукупний борг мав у 2016 р. (76,09%), тобто перевищення нормативу на 16%. З метою підвищення ефективності боргової політики та зміцнення бюджетного потенціалу розвинені країни спрямовують боргову політику на мінімізацію позик, використовуючи градуйовані граничні відношення боргу до ВВП, розвиваючи фінансовий ринок, зменшуючи видатки та витрати бюджету на обслуговування боргу, застосовуючи рефінансування (табл. 1). Також іноземні держави використовують метод цільових орієнтирів, що включає активну політику здійснення запо-

зичень та операцій з державним боргом, серед яких слід назвати достроковий викуп, хеджування ризиків та сек'юритизацію боргу [6].

Щоб знизити боргове навантаження на економіку України, необхідно забезпечити вжиття таких дій:

- впровадження політики, що сприятиме переважанню внутрішніх боргових зобов'язань над зовнішніми, розвитку фінансового ринку, зокрема фондового, спрямуванню кредитів із зовнішніх джерел на інноваційні та інвестиційні напрями;
- вдосконалення боргового законодавства для більш ефективного управління державним боргом;
- застосування досвіду інших країн щодо реструктуризації та списання зовнішнього державного боргу;

- покращення системи перспективного прогнозування та планування;
- вдосконалення та перегляд умов отримання зовнішніх позик.

Висновки. Проведене дослідження основних чинників, що впливають на формування доходів та видатків бюджету, таких як ВВП, інфляція, державний борг, доводить, що різниця між темпами приросту ВВП та доходів Державного бюджету пов'язана з економічною кризою та спадом виробництва в країні; протягом чотирьох років існує проблема

достовірності планових показників інфляції, що приводить до фінансової нестабільності та негативно впливає на якість державного прогнозування, відповідно, управління фінансовими потоками бюджету. Напрямами державної політики щодо зміцнення бюджетного потенціалу є необхідність стимулювання росту ВВП, що має значний вплив на доходи бюджету та стабілізує економіку країни, застосування раціональної боргової політики та сприяння перевищенню внутрішніх позик над зовнішніми.

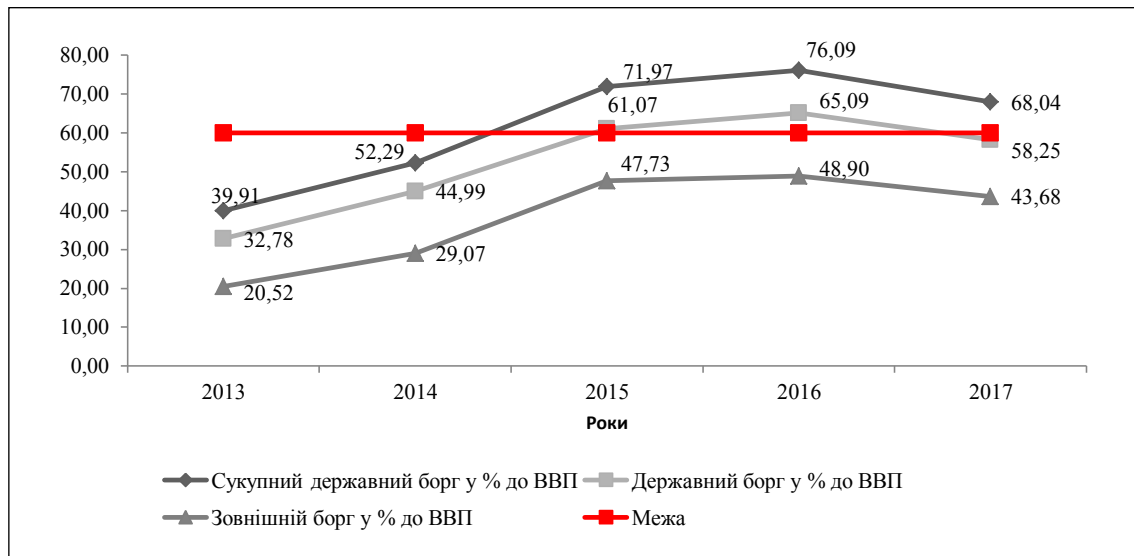

Рис. 4. Сукупний державний борг України у ВВП, % [4]

Таблиця 1

Характеристика боргової політики деяких європейських країн [7]

Країна	Граничне значення зовнішнього боргу	Особливості застосування
Австрія	60% ВВП	Частка державного боргу, що перевищує 60% ВВП, повинна бути зменшена до 1/20 кожного року в середньому протягом 3 років.
Болгарія	60% ВВП	Невиплачена частина консолідованого державного боргу на кінець кожного року як відношення прогнозованого ВВП не може перевищувати співвідношення попереднього року, доки це співвідношення не перевищить 60%.
Естонія	60% доходів місцевих бюджетів, 40% доходів державного бюджету	Органам місцевого самоврядування не дозволяється збільшувати свої борги понад 60% доходів бюджету, від яких відраховувались асигнування з державного бюджету на досягнення конкретної мети. Органи центрального уряду не можуть накопичувати чисті боргові зобов'язання, що перевищують 40% річного доходу.
Угорщина	Дефіцит бюджету не має перевищувати 3% ВВП	Річний граничний розмір боргових зобов'язань (запозичення та пов'язані витрати, випуск облігацій) встановлюється пропорційним чином до здатності погасити борг.
Ірландія	60% . ВВП	1% ВВП відраховується від витрат центрального уряду та автоматично сплачується в Національний пенсійний резервний фонд щороку для інвестицій від імені держави.
Словенія	40% ВВП	Загальна сума виплат основної суми та відсотків по боргу у кожному році не повинна перевищувати 8% доходів минулого року.
Хорватія	60% ВВП	Річний ріст загального обсягу державних видатків не може перевищувати річний темп зростання номінального ВВП.
Польща	60% ВВП	Зростання витрат буде обмежуватись зростанням ВВП у середньостроковій перспективі, якщо тільки механізм корекції не спрацює.
Словаччина	60% ВВП	Загальний дефіцит державного бюджету не повинен перевищувати 0,5% ВВП. Якщо загальний державний борг значно нижчий за 60% ВВП, а ризики довготермінової стабільності є низькими, структурний дефіцит не може перевищувати 1% ВВП.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Валовий внутрішній продукт у фактичних цінах // Статистична інформація Державної служби статистики. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/nac_r_2018.htm.
2. Звіти Рахункової палати України за 2012–2017 роки. URL: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/category/32826>.
3. Лисяк Л.В., Грабчук О.М. Зміцнення бюджетного потенціалу місцевих бюджетів України в Умовах фінансової децентралізації. 2018. № 1 (35). С. 294–299.
4. Міністерство фінансів України: офіційний сайт. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/borg>.
5. Показники виконання бюджету України // Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/pokaznyky-vykonannia-biudzhetu-ukrainy--rr?category=bjudzhet&subcategory=dohidna-politika>.
6. Сальникова Т.В. Державний борг України: оцінка та напрями підвищення ефективності управління. 2017. № 33/1. С. 391.
7. Numerical fiscal rules in EU member countries URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/fiscal-governance-eu-member-states/numerical-fiscal-rules-eu-member-countries_en.

REFERENCES:

1. Valovyi vnutrishnii produkt u faktychnykh tsinakh Statystychna informatsiia Derzhavnoi sluzhby statystyky. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/menu/menu_u/nac_r_2018.htm.
2. Zvity Rakhunkovoi palaty Ukrainy za 2012–2017 roky. URL: <http://www.ac-rada.gov.ua/control/main/uk/publish/category/32826>.
3. Lysiak L.V., Hrabchuk O.M. Zmitsnennia biudzhethoho potentsialu mistsevykh biudzhetyv Ukrainy v Umovakh finansovoi detsentralizatsii. 2018. № 1 (35). S. 294–299.
4. Ministerstvo finansiv Ukrainy. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/borg>.
5. Pokaznyky vykonannia biudzhetu Ukrainy. Ofitsiyni sait Ministerstva finansiv Ukrainy. URL: <https://www.minfin.gov.ua/news/view/pokaznyky-vykonannia-biudzhetu-ukrainy--rr?category=bjudzhet&subcategory=dohidna-politika>.
6. Salnykova T.V. Derzhavnyi borh Ukrainy: otsinka ta napriamy pidvyshchennia efektyvnosti upravlinnia. 2017. № 33/1. S. 391.
7. Numerical fiscal rules in EU member countries URL: https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/indicators-statistics/economic-databases/fiscal-governance-eu-member-states/numerical-fiscal-rules-eu-member-countries_en.

Romenska K.M.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Finance,
University of Customs and Finance*

Silina I.S.

*Bachelor,
University of Customs and Finance*

Koliesnik Ye.O.

*Bachelor,
University of Customs and Finance*

STRENGTHENING THE CAPACITY OF THE BUDGET BY MINIMIZING THE INFLUENCE OF FACTORS ON THE EFFICIENCY OF FORMATION OF INCOMES AND EXPENSES

In the scientific work, the factors that influence the formation of the revenue and expenditure parts of the state and local budgets are investigated. The most significant factor determined by financial scholars is GDP, which reflects the efficiency and effectiveness of the state system, the regulation of the socio-economic indicators of the budget and characterizes the value of output in the country.

The article contains an interpretation of the concept of “budget potential” by Ukrainian scientists. In particular, the budget potential is a special part of financial relations on the formation and use of funds for the provision of social and economic services by all levels of government at the national and local levels.

The dynamics of changes in incomes of the state budget, GDP, inflation, and public debt is demonstrated. Also, we characterized the debt policies of some European states. European countries that are not a part of large borrowers direct their debt policies to minimize loans, using graded debt-to-GDP marginal ratios, developing the financial market, reducing costs and debt servicing costs, and applying debt refinancing. The ways of reducing the debt burden on the economy of Ukraine are formulated too.

So, one of the main directions of state policy should be to stimulate the growth of GDP as this indicator affects budget revenues and also stabilizes the country’s economy; the government should apply a rational debt policy and promote the excess of domestic loans over external ones.